

УДК 371.13: [78.07+792.8]

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МУЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ХОРЕОГРАФІЇ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОГО НАВЧАННЯ

Хе Сюефей

У статті розглянуто сутність поняття «педагогічні умови» як сукупність взаємопов'язаних заходів, необхідних для створення цілеспрямованого освітнього процесу під час удосконалення музичної підготовки майбутнього вчителя хореографії. Визначено педагогічні умови, які сприяють удосконаленню музичної підготовки майбутніх вчителів хореографії. Узагальнено, що педагогічні умови музичної підготовки майбутнього вчителя хореографії спрямовані на неперервний процес набуття музичних знань, умінь і навичок. Розкрито та обґрунтовано зміст педагогічних умов удосконалення його музичної підготовки, об'єднаних у три взаємопов'язані блоки: ціннісно-мотиваційний, організаційно-методичний, змістовно-технологічний. Констатовано, що оновлення змісту навчальних програм з дисциплін циклу фундаментальної та науково-предметної підготовки мають базуватись на міждисциплінарному характері навчання.

Ключові слова: майбутній учитель хореографії; музична підготовка; педагогічні умови хореографічної підготовки.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МУЗЫКАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ ХОРЕОГРАФИИ В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ

Хэ Сюэфэй

В статье рассмотрена сущность понятия «педагогические условия» как совокупность взаимосвязанных мероприятий, необходимых для создания целенаправленного образовательного процесса при усовершенствовании музыкальной подготовки будущего учителя хореографии. Определены педагогические условия, способствующие совершенствованию музыкальной подготовки будущих учителей хореографии. Указано, что педагогические условия музыкальной подготовки будущего учителя хореографии направлены на непрерывный процесс приобретения

музыкальных знаний, умений и навыков. Раскрыто и обосновано содержание педагогических условий совершенствования его музыкальной подготовки, объединенных в три взаимосвязанных блока: ценностно-мотивационный, организационно-методический, содержательно-технологический. Констатируется, что обновление содержания учебных программ по дисциплинам цикла фундаментальной и научно-предметной подготовки должны базироваться на междисциплинарном характере обучения.

Ключевые слова: будущий учитель хореографии; музыкальная подготовка; педагогические условия хореографической подготовки.

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE IMPROVEMENT OF MUSICAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF CHOREOGRAPHY IN PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING

He Xuefei

The article covers the essence of the concept of «pedagogical conditions» as a set of interrelated activities necessary to create a focused educational process while improving musical training of future teachers of choreography. Pedagogical conditions that contribute to the improvement of musical training of future teachers of choreography are identified. It is generalized that pedagogical conditions for musical training of future teachers of choreography aim at continuous process of acquiring musical knowledge and skills. The content of pedagogical conditions for improving of musical training is determined, substantiated and combined into three interrelated blocks: value and motivational, organizational and methodological, content and technological. It is stated that the update of the content of curriculums on the disciplines of fundamental, scientific and subject training should be based on the interdisciplinary nature of training.

Key words: future teacher of choreography; musical training; pedagogical conditions for choreographic training.

Проблемі професійної підготовки майбутніх хореографів приділили значну увагу такі вчені: Г. Березова, Т. Благова, А. Брусніцина, А. Ваганова, Є. Валукіна, К. Василенко, Ф. Лопухова, О. Мартиненко, О. Ридніна, О. Ситова, А. Шевчук та ін. У сучасній науковій літературі особлива увага акцентується на визначенні питань, пов'язаних з формуванням професійної компетентності майбутнього вчителя хореографії (Л. Андрощук, С. Забрєдовський, О. Таранцева, Т. Тарасенко, Т. Сердюк, М. Рожко, Ю. Ростовська, Л. Цветкова, Ю. Шамова та ін.). Дослідження поняття «педагогічні умови» було предметом наукових пошуків багатьох учених, зокрема: Ю. Бабанського, О. Белкіна, Н. Іполітова, І. Лернера, В. Максимова, С. Погребняк, О. Попадич, А. Семенова, Ю. Сокольникова, В. Стасюк та ін. Значущим у контексті розгляду педагогічних умов удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів хореографії є досвід Е. Іванової, О. Калініної, С. Куценко, Т. Осипової, М. Петрової, О. Хендрик, І. Чемерилова, О. Шамрової.

Однак, у сучасних дослідженнях педагогічні умови щодо вдосконалення музичної підготовки майбутніх вчителів хореографії вивчені недостатньо. Тому **метою статті** є визначення та обґрунтування педагогічних умов, які сприяють удосконаленню музичної підготовки майбутніх учителів хореографії. З цією метою необхідно створити педагогічні умови, які позитивно впливають на рівень музичної підготовки майбутніх учителів хореографії, на удосконалення їхньої подальшої професійної діяльності.

У науковій літературі не існує єдності щодо поняття педагогічних умов музичної підготовки майбутніх учителів хореографії. Загалом під «педагогічними умовами» розуміють:

- характеристику педагогічного середовища;
- обставини, необхідні для перебігу педагогічного процесу;
- фактори, шляхи, напрями педагогічного процесу;
- форми, методи, педагогічні прийоми, націлені на якісний освітній результат.

У межах нашого дослідження під педагогічними умовами пропонується розуміти сукупність взаємопов'язаних заходів, необхідних для створення цілеспрямованого освітнього процесу вдосконалення музичної підготовки майбутнього вчителя хореографії і спрямованих на формування компетентного конкурентоздатного фахівця.

Необхідність музичної підготовки майбутніх учителів хореографії обумовлена, насамперед, потребою підбору відповідного музичного супроводу для концертного номеру та роботи хореографа для його постановки. Вагомим загальноосвітнім компонентом виступає і художній смак, що виробляється за допомогою музичного аспекту професійно-хореографічної підготовки.

Загалом єдність педагогічних умов удосконалення фахової підготовки майбутніх учителів хореографії простежується в тісному зв'язку із провідними функціями музичної підготовки як складника професійної майстерності спеціаліста. Розглянемо більш детально педагогічні функції музичної підготовки майбутніх учителів хореографії та їх формотворчу роль у створенні відповідних освітньо-педагогічних умов хореографічної діяльності.

Невід'ємною частиною й важливим завданням навчально-виховної діяльності, спрямованої на отримання якісної музичної підготовки як основи професійної компетентності майбутніх учителів хореографії, є реалізація системи освітніх та виховних впливів, яка базується на єдності функцій освіти (організаційна, пізнавальна, психологічна, комунікативна, творча, аксіологічна).

Пізнавальна функція спрямована на забезпечення майбутніх учителів хореографії необхідними музичними знаннями, розвиток їхніх здібностей отримувати знання, уміння й навички, задоволення пізнавальних інтересів та потреб з музичної підготовки.

Однією з найважливіших у підходах до музичної освіти хореографа постає психологічна функція, яка відображає цінності художньо-мистецьких творів та естетичних концепцій, моральних принципів майбутніх учителів хореографії, стимулює формування в майбутніх фахівців ціннісних орієнтацій.

Комунікативна функція передбачає створення умов для обміну думками, поглядами, висловлювання власних позицій та міркувань, а також дотримання викладачами під час спілкування зі студентами відповідного такту, стилю й образу поведінки, які б не перешкоджали встановленню діалогічних відносин, а навпаки – зміцнювали в молодіжній аудиторії бажання спільно шукати й знаходити відповіді на гострі питання політичного, економічного, культурологічного змісту, оцінювати власні дії та поведінку інших людей з погляду їх відповідності прийнятим в українському суспільстві нормам і цінностям громадянських відносин [6]. Комунікативна функція забезпечує взаємодію між учасниками навчально-виховного процесу та в майбутній професійній діяльності і є дуже важливою для вчителів хореографії.

Творча функція в підготовці майбутніх учителів хореографії є об'єктивно необхідною. Вона спрямована на створення умов та стійкого інтересу для розвитку творчого потенціалу хореографів у їхніх майбутній фаховій діяльності.

Аксіологічна функція забезпечує формування цінностей світової та національної музичної культури. Однак В. Кремень зауважує, що утвердження цінностей, які вже віджили свій вік або завершують його, дуже негативно впливає не тільки на сутність особистості, адекватність її історичному часу, а й, безумовно, на життєвий шлях людини й характер суспільства загалом. Формування неадекватних часових цінностей стримуює людину, викривляє її життєвий шлях і суттєво знижує, а то й взагалі перекреслює самореалізацію [7]. Вважаємо, що реалізація цієї освітньої функції має відбуватися через залучення майбутніх учителів хореографії до національних та світових музичних надбань.

Сутність організаційної функції полягає в здійсненні організації навчання, дозвілля та майбутньої професійної діяльності в якості керівника хореографічного колективу.

Тож, розглянувши основні педагогічні функції в навчанні майбутніх учителів хореографії, виділимо на їх основі базові педагогічні умови музичної підготовки майбутніх хореографів:

1) пізнавально-розвивальна умова – музична підготовка слугує одним із ключових складників розширення знаннєвої сфери майбутніх хореографів, поглиблює знання з хореографічного мистецтва загалом;

2) психолого-педагогічна умова – музична підготовка виступає вагомою частиною загально-навчальної підготовки студента хореографічного профілю, розширюючи область професійної компетентності майбутнього фахівця;

3) комунікативно-атрактивна умова – музична підготовка підвищує якість сприйняття емоцій та почуттів суб'єктів виконавського мистецтва, а також творів хореографічного мистецтва загалом, виробляючи емпатійно-атрактивну чутливість майбутнього фахівця;

4) творчо-діяльнісна умова – музична підготовка розвиває смак, естетичні схильності майбутніх учителів хореографії за рахунок включення імпровізаційного компонента в навчальну роботу;

5) ціннісно-мотиваційна умова – музична підготовка спрямовує сприйняття майбутнього спеціаліста в бік проникнення у внутрішній світ виконавсько-хореографічного твору через музику, що сприяє кращій професіоналізації та поглибленню фахової сприйнятливості;

6) організаційно-виконавча умова – музична підготовка структурує процес сприйняття та усвідомлення змісту мистецького твору, посилює ефект від хореографічної постановки, що в сукупності формує враження глядача та посилює прогнозований емоційний ефект.

Описані вище педагогічні умови музичної підготовки як базового складника хореографічної освіти існують у тісному зв'язку та спільно формують фундамент для професійного самовдосконалення майбутніх учителів хореографії. Кожна із педагогічних умов удосконалення фахової підготовки повинна містити, на нашу думку, три ключові складники:

– пізнавальний аспект – сукупність знань, умінь та навичок, що збагачують професійну орієнтованість навчальної діяльності майбутніх спеціалістів, більш чітко орієнтують на професійну реалізацію та самовдосконалення, всебічно розширюють арсенал інструментарію щодо професійного розвитку;

– методичний аспект – базові положення, які дозволяють певним чином упроваджувати в практику навчально-професійної діяльності відповідні умови та спільно взаємодіяти на суміжних концептуальних підходах;

– практичний (прикладний) аспект – розуміння фахових запитів стосовно можливості застосування наявних знань та вмінь у практичній діяльності майбутнього спеціаліста, перспектив задіяння наявних навиків у прикладних галузях.

На основі пропонувананих компонентів здійснено узагальнення ключових педагогічних умов музичної підготовки майбутнього вчителя хореографії, які спрямовані на неперервний процес набуття музичних знань, умінь і навичок; їх згруповано; в три взаємопов'язані блоки: ціннісно-мотиваційний, організаційно-методичний, змістовно-технологічний.

Блок 1 – ціннісно-мотиваційних педагогічних умов передбачає:

– формування потреби тонко сприймати й передавати манеру, стиль і характер кожного танцю в майбутніх учителів хореографії;

– забезпечення мотивації до формування високого рівня танцювальності;

– реалізація принципів системності та послідовності, зв'язку теорії з практикою, пріоритетності гуманістичних цінностей, демократизму, індивідуалізації та диференціації, самопізнання та саморозвитку.

Визначені умови спрямовані на розвиток мотивації до здобуття музичних знань, креативності та розвитку танцювальності вчителя хореографії в майбутній професійній діяльності. Зазначені умови сприяють тому, що майбутні хореографи стають обізнаними в музиці та мають стійке прагнення до досягнення успіху в музичній підготовці.

Блок 2 – організаційно-методичних педагогічних умов передбачає:

– комплексне застосування й чітке дотримання методологічних основ підготовки, тобто поєднання компетентнісного, особистісно-орієнтованого, культурологічного й діяльнісного підходів до організації навчально-виховного процесу музичної підготовки;

– використання методів активного навчання в процесі музичної підготовки майбутніх учителів хореографії;

– розроблення та впровадження навчально-методичного комплексу, який відповідає завданням музичної підготовки майбутніх учителів хореографії.

Блок 3 – змістовно-технологічних педагогічних умов передбачає:

– сформованість організаторських умінь стосовно прикладної реалізації навчальних умінь та навиків;

– орієнтація на розвиток морально-ціннісних установок щодо сприйняття музичного твору у відповідності з хореографічною постановкою;

– прагнення до творчої активності, стимульованої ідейно-змістовим наповненням музичного твору.

Обґрунтуємо блок 1 ціннісно-мотиваційних педагогічних умов. Оскільки Г. Атанов зауважує, що загальноовизнаним є структурування будь-якої діяльності на такі елементи: потреба – мотив – ціль – підціль – завдання – дії – операції – продукт [2], то для музичної підготовки майбутніх учителів хореографії порядок цих елементів є важливим. Блок ціннісно-мотиваційних умов спочатку включає потребу в музичній підготовці, яка виникає в майбутніх хореографів, потім формується мотивація, визначається ціль та завдання. А за допомогою організаційно-методичних та змістовно-технологічних умов здійснюються дії з їх розв'язання. Результатом є рівень успішності майбутніх учителів хореографії з музичної підготовки.

Однією з педагогічних умов, після формування потреби музичної підготовки та забезпечення високого рівня мотивації в студентів, виступає орієнтація на принципи навчання. За своїм цільовим призначенням музична підготовка майбутнього вчителя хореографії реалізує такі принципи:

– системності та послідовності, який сприяє побудові навчально-виховного процесу музичної підготовки майбутніх учителів хореографії від простого до складного, засвоєння знань у системі, яка демонструє внутрішні та зовнішні міжпредметні зв'язки хореографічних дисциплін. За допомогою цього принципу реалізується поетапний підхід до засвоєння знань, умінь та формування навиків у майбутніх учителів хореографії;

– зв'язку теорії з практикою, який передбачає поєднання теоретичних знань з музики та їх практичне застосування в хореографічному аналізі твору;

– пріоритетності гуманістичних цінностей, який формує в майбутніх хореографів ціннісне ставлення до світу, людей, дітей, повагу до творчості, реалізації талантів та здібностей;

– демократизму, який забезпечує музичною підготовкою студентів за їхніми потребами та інтересами;

– індивідуалізації та диференціації, який враховує фізіологічні особливості кожного студента (фізичні дані, хореографічні здібності, темп роботи) та їх інтереси.

– самопізнання та саморозвитку, який спонукає майбутніх учителів хореографії до постійного вдосконалення отриманих знань, умінь та навиків з музичної підготовки.

Вважаємо, що дотримання запропонованих принципів та їх упровадження в освітній процес сприятиме формуванню високого рівня вдосконалення музичної підготовки майбутнього вчителя хореографії.

Обґрунтуємо блок 2 – організаційно-методичні педагогічні умови. Однією з педагогічних умов забезпечення якісної музичної підготовки є застосування компетентнісного, особистісно-орієнтованого, культурологічного і діяльнісного підходів у вивченні дисциплін фундаментального та науково-предметного циклу, у основі яких – найбільш ефективно використання знань з історії та теорії музики, проведення аналізу музики в хореографії для максимально повної самореалізації інтересів майбутніх учителів хореографії, їхніх потреб, запитів та можливостей у сфері професійного становлення.

Вважаємо основними завданнями компетентнісного підходу в музичній підготовці є формування основних фахових компетентностей. Заслуговує на увагу в контексті розгляду ідеї переорієнтації з процесу на результат позиція Н. Бібік, яка зазначає, що розгляд результату відбувається з погляду затребуваності в суспільстві, забезпечення спроможності випускника відповідати новим запитам ринку, мати відповідний потенціал для практичного розв'язання життєвих проблем, пошуку свого «Я» професії й соціальної структурі [4, с. 47].

Особистісно-орієнтований підхід націлений на визначення та розкриття індивідуальних особливостей кожного із студентів, допомогу майбутньому хореографу пізнати себе, самовизначитися та самореалізуватися в майбутній професійній діяльності.

На нашу думку, завданням культурологічного підходу під час музичної підготовки є формування музичної культури як складника професійної культури майбутнього вчителя хореографії, здатності до неперервної самоосвіти, самовиховання, саморозвитку.

Діяльнісний підхід у музичній підготовці ґрунтується на врахуванні змісту навчальних предметів циклу фундаментальної та науково-предметної підготовки з опорою на специфіку майбутньої професійної діяльності вчителів хореографії. Підхід характеризується виявленням єдності підсистем викладання й учіння навчальних предметів музичної підготовки, які функціонують у нероздільній цілісності, взаємозв'язках і взаємовпливах.

Наступною педагогічною умовою є застосування в освітньому процесі методів активного навчання, які спрямовують студента на активну роботу на заняттях. Зауважимо, що студент у процесі пасивного сприйняття запам'ятовує лише 10 % того, що було прочитано, 20 % – того, що було почуто, 30 % того, що було побачено, 50 % побаченого та почутого, а при активному сприйнятті в пам'яті зберігається 80 % того, що студент говорить сам, і 90 % того, що виконує або створює самостійно [10]. Тому вважаємо, що методи активного навчання підвищують відсоток запам'ятовування навчального матеріалу, а отже й підвищують якість засвоєння матеріалу. До таких методів відносять «мозковий штурм», case-study, ділову гру та ін.

Провідним завданням реалізації педагогічних умов музичної підготовки майбутніх учителів хореографіє є створення інформаційного навчального середовища, яке не лише забезпечить доступ студентів до навчально-методичного комплексу матеріалів, а й сприятиме формуванню фахівця, який здатного орієнтуватися в інформаційному просторі, з навиками самостійного набуття знань. Обґрунтовуючи цю позицію, наведемо думку С. Сисоєвої, яка стверджує, що професійна підготовка майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах, науково-методологічною базою якої є системний, діяльнісний, індивідуальний та інтегративний підходи, здійснюється в освітньому середовищі вищого навчального закладу [15, с. 273].

Обґрунтуємо блок 3 – змістовно-технологічні педагогічні умови. Однією з педагогічних умов цього блоку виступає оновлення змісту. Зауважимо, що зміст професійної підготовки майбутнього вчителя хореографії базується на:

- теоретико-методичних знаннях та уявленнях про закономірності художнього розвитку людства в контексті його соціальної і культурної історії;
- знаннях основних характеристик розвитку в світі хореографічного мистецтва;
- уявленнях про соціокультурний контекст розвитку хореографічного мистецтва з урахуванням регіональних та національних аспектів;
- виробленні навичок сприйняття й аналізу хореографічних явищ;
- уміннях оцінювати явища хореографічного мистецтва;
- уміннях самостійно «засвоювати» хореографічний матеріал;
- уміннях використовувати ці знання та навиків в своїй практичній діяльності [8, с. 52].

Отже, нами визначені та обґрунтовані педагогічні умови формування потреби тонко сприймати й передавати манеру, стиль і характер кожного танцю в майбутніх учителів хореографії: забезпечення

мотивації до набуття високого рівня танцювальності; реалізація принципів системності та послідовності, зв'язку теорії з практикою, пріоритетності гуманістичних цінностей, демократизму, індивідуалізації та диференціації, самопізнання та саморозвитку; комплексне застосування й чітке дотримання методологічних основ підготовки, тобто поєднання компетентнісного, особистісно-орієнтованого, культурологічного та діяльнісного підходів до організації навчально-виховного процесу професійної підготовки; використання методів активного навчання в ході музичної підготовки майбутніх учителів хореографії; розроблення та впровадження навчально-методичного комплексу, який відповідає завданням музичної підготовки майбутніх учителів хореографії; оновлення змісту навчальних програм з дисциплін циклу фундаментальної та науково-предметної підготовки, які базуються на міждисциплінарному характері навчання; здійснення контролю за перебігом музичного навчання майбутніх учителів хореографії, оцінка результатів їхньої діяльності сприяють підвищенню ефективності музичної підготовки майбутніх учителів хореографії.

Література

1. Аксарина И. Ю. Педагогические условия адаптации выпускников школ на этапе перехода от общего к высшему профессиональному образованию: автореф. дис. на соискание научн. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.01 / И. Ю. Аксарина; Курганский гос. ун-т. – М., 2006. – 19 с.
2. Атанов Г. А. Деятельностный подход в обучении. / Г. А. Атанов. – Донецк: ЕАИ-пресс, 2001. – 59 с.
3. Бабанский Ю. К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса / Ю. К. Бабанский. – М.: Просвещение, 1982. – 125 с.
4. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко та ін. / За заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – 112 с.
5. Бражнич О. Г. Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи: дис. ... канд. пед. наук / О. Г. Бражнич. – Кривий Ріг, 2001. – 238 с.
6. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
7. Кремень В. Г. Якісна освіта і нові вимоги часу / В. Г. Кремень // Педагогічна і психологічна науки в Україні. – К.: Педагогічна думка, 2007. – Т. I. – С. 11-24.
8. Левченко М. Г. Професійна підготовка майбутнього викладача хореографії / М. Г. Левченко // Хореографічне мистецтво у контексті культурно-освітніх процесів: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 12–13 грудня 2005 року. – Полтава, 2006. – С. 52-56.
9. Лернер И. Я. Процесс обучения и его закономерности / И. Я. Лернер. – М.: Знание, 1980. – с. 76.
10. Майхнер Х. Е. Корпоративные тренинги / Х. Е. Майхнер. – М.: ЮНИТИ, 2002. – 354 с.
11. Максимов В. Г. Технология формирования профессионально-творческой личности учителя / В. Г. Максимов. – Чебоксары: ЧГПИ, 1996. – С. 115.
12. Назарова О. Л. Новые информационные технологии в управлении качеством образовательного процесса в колледже / О. Л. Назарова // Информатика и образование. – 2003. – № 11. – С. 79-84.
13. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – Режим доступа: <http://boloto.info/>
14. Попадич О. Педагогічні умови правового виховання майбутніх фахівців комп'ютерної галузі [Електронний ресурс] / О. Попадич // Проблеми виховання. Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2013. – № 1. – С. 175-182. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/24122/1/21-175-182.pdf>.
15. Сисоєва С. О. Проблеми неперервної професійної освіти : тезаурус наукового дослідження: наук. вид. / С. О. Сисоєва, І. В. Соколова / НАПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих, МОН, Маріупольський держ. гуманіт. ун-т. – К.: Вид. дім «ЕКМО», 2010. – 362 с.
16. Словник-довідник з професійної педагогіки / [ред.-упоряд. А. В. Семенова]. – Одеса: Пальміра, 2006. – 243 с.

References

1. Aksarina I. YU. Pedagogicheskie usloviya adaptatsii vyipusknikov shkol na etape perehoda ot obshchego k vyisshemu professionalnomu obrazovaniyu: avtoref. dis. nasoiskanienauchn. stepenikand. ped. nauk: spets. 13.00.01 / I. YU. Aksarina; Kurganskiygos. un-t. – M., 2006. – 19 s.
2. Atanov G. A. Deyatel'nostnyiy podhod v obuchenii. / G. A. Atanov. – Donetsk: EAI-press, 2001. – 59 s.
3. Babanskiy Yu. K. Optimizatsiya uchebno-vospitatelnogo protsesssa / YU. K. Babanskiy. – M.: Prosveschenie, 1982. – 125 s.
4. Bibik N. M. Kompetentnisnyy pidkhid u suchasniy osviti: svitovyy dosvid ta ukrayins'ki perspektyvy / N. M. Bibik, L. S. Vashchenkotain. / Zazah. red. O. V. Ovcharuk. – K.: «K.I.S.», 2004. – 112 s.
5. Brazhnych O. H. Pedahohichni umovy dyferentsiyovanoho navchannya uchniv zahal'noosvitn'oyi shkoly: dys. ... kand. ped. nauk / O. H. Brazhnych. – KryvyiRih, 2001. – 238 s.
6. Honcharenko S. U. Ukrayins'kyu pedahohichnyy slovnyk / S. U. Honcharenko. – K.: Lybid', 1997. – 376 s.
7. Kremen' V. H. Yakisna osvita i novi vymohy chasu / V. H. Kremen' // Pedahohichna i psykholohichna nauky v Ukrayini. – K.: Pedahohichna dumka, 2007. – T. I. – S. 11-24.
8. Levchenko M. H. Profesiyna pidhotovka maybutn'oho vykladacha khoreohrafiyi / M. H. Levchenko // Khoreohrafichne mystetstvo ukonteksti kul'turno-osvitnikh protsesiv: materialy Vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi 12–13 hrudnya 2005 roku. – Poltava, 2006. – S. 52-56.
9. Lerner I. YA. Protsess obucheniya i ego zakonemernosti / I. YA. Lerner. – M.: Znanie, 1980. – s. 76.

10. Mayhner H. E. Korporativnyie treningi / H. E. Mayhner. – M.: YUNITI, 2002. – 354 s.
11. Maksimov V. G. Tehnologiya formirovaniya professionalno-tvorcheskoy lichnosti uchitelya / V. G. Maksimov. – Cheboksaryi: CHGPI, 1996. – S. 115.
12. Nazarova O. L. Novyie informatsionnyie tehnologii v upravlenii kachestvom obrazovatel'nogo protsessa v kolledje / O. L. Nazarova // Informatika i obrazovanie. – 2003. – № 11. – S. 79-84.
13. Ojegov S. I. Tolkovyy slovar russkogo yazyika / S. I. Ojegov, N. YU. SHvedova. – Rejim dostupa: <http://boloto.info/>
14. Popadych O. Pedagogichni umovy pravovoho vykhovannya maybutnikh fakhivtsiv komp'yuternoyi haluzi [Elektronnyy resurs] / O. Popadych // Problemy vykhovannya. Pedagogichka i psykholohiya profesiynoyi osvity. – 2013. – # 1. – S. 175-182. – Rezhym dostupu: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/24122/1/21-175-182.pdf>.
15. Sysoyeva S. O. Problemy neperervnoyi profesiynoyi osvity : tezaurus naukovooho doslidzhennya: nauk. vyd. / S.O. Sysoyeva, I. V. Sokolova / NAPN Ukrayiny, In-t ped. osvity i osvity doroslykh, MON, Mariupol's'kyy derzh. humanit. un-t. – K. : Vyd. dim «EKMO», 2010. – 362 s.
16. Slovnyk-dovidnyk z profesiynoyi pedagogiky / [red.-uporyad. A. V. Semenova]. – Odesa: Pal'mira, 2006. – 243 s.